

LUL·LISME A MONTSERRAT AL SEGLE XVe

L'ERMITÀ BERNAT BOIL

No existeixen proves documentals de peregrinatges del beat Ramon Llull a Montserrat. Es difícil, però, no incloure aquest santuari entre els «diversa alia loca sancta» per ell visitats vers l'any 1262, de més a més de Rocamador i de Compostel·la.¹

La devoció de Mallorca a Montserrat és antiga; fou molt intensa. Ja en vida de Ramon eren tan nombrosos els mallorquins peregrins al santuari català que hom cregué necessari de bastir un edifici a Montserrat mateix reservat als visitants procedents de Mallorca. Bernat d'Ulsina, l'any 1302, havia ja recaptat per aquesta finalitat cent seixanta lliures. Jaume II manà al seu lloctinent, Dalmau Garriga, d'esmerçar aquest diner exclusivament per la construcció de l'edifici esmentat. Es tractava d'un d'aquells *hospitia* nacionals freqüents a l'entorn dels grans santuaris.²

La presència de venerables ermitans a la muntanya santa, tan coneguts i estimats dels peregrins, decidiria potser una anada de Ramon a Montserrat. Si aquesta es verificà el 1262 podia encara

¹ «Abiit, cum intentione nunquam revertendi ad propria, ad Sanctam Mariam de Rupis Amadore, ad Sanctum Iacobum, et ad diversa alia loca sancta, causa Dominum exorandi et sanctos suos pro directione sua...» [*Vida coetània*] Ed. B. DE GAIFFIER, In: *Analecta Bollandiana*, 48 (1930), n. 9, p. 150.

² Aquest fet, no incorporat encara a la història de Montserrat, consta en un document de Jaume II, datat a Perpinyà el 15 de març de l'any 1302. Transcrivim els passos essencials: «Cum intellexerimus per Bernardum de Ultzina, quondam, quod tenebat centum sexaginta libras que habite erant pro elemosina ad opus sancte Marie Montserrati, et quod dicte centum sexaginta libre fuerunt deputate et debuere dari ad construendam quandam domum in prioratu domus sancte Marie Montserrati, in qua homines et mulieres Maioricarum euntes, causa peregrinationis, ad dictum prioratum possent recipi et ospitari..., mandamus vobis quatenus... dictos denarios... ponantur in constructione dicte domus... et quod ad alios usus nullatenus tradantur...» VICH-MUNTANER, *Documenta Regni Majoricarum* (Palma 1945), doc. 68, p. 88.

haver conegut un anacoreta insigne, Bertran, que habitava la suggestiva ermita de Sant Salvador des de l'any 1217.³

La devoció de Mallorca a Montserrat s'intensificà encara durant els segles XIVè i XVè. El 1347, el Cerimoniós prohibí de captar a la Illa a favor de santuaris no balears; Montserrat fou un dels pocs exceptuats.⁴ Els freqüents romiatges, les gràcies obtingudes de Madona de Montserrat pels fidels de les Illes i les cèdules de confreres Montserratins, trobades en enterraments de Mallorca, en són altres testimonis.⁵

Al segle XVè, en els períodes florents de l'escola mallorquina els contactes entre els visitants balears i Montserrat, podien ésser importadors de lul·lisme al monestir. Aquests contactes, poc coneguts en temps de mestre Pere Joan Llobet,⁶ són ben documentats en temps de mestre Pere De Gui, segons veurem més endavant.

A Montserrat el lul·lisme podia haver arribat més fàcilment i amb més eficàcia per les relacions mantingudes amb homes doctes, lul·listes o amics llurs. Cal, en aquest cas, no oblidar que el monestir fou client de mossèn Pere Posa. Malgrat el temps transcorregut i les adverses vicissituds del monestir i de la seva biblioteca, sabem que aquesta contenia llavors deu llibres impresos o editats per Posa, entre ells els raríssims *Suma de la art d'arismètica* de Francesc de SANT CLIMENT, i la *Vida i trànsit de sant Jerònim*, de més a més dels llibres lul·lians que esmentarem tot seguit.

³ «Esta hermita [de Sant Salvador] se ignora quando fué fundada; pero se sabe que lo era año mil ducientos diez y siete, pues consta en el archivo de Montserrat que Fr. Bertrando murió año mil ducientos sesenta y dos, después de aver morado en dicha hermita quarenta y cinco años. SERRA Y POSTIUS, *Építone histórico de... Montserrat* (Barcelona 1747) p. 19.

⁴ La nota cancelleresca que encapçala aquest document (Mallorca, Arx. hist., Leg.^o LC) diu: «Pro procuratore beate Marie de Montserrat et quibusdam aliis quistoribus». VICH-MUNTANER, op. cit., doc. 232, p. 233.

⁵ No és possible donar aquí, ni un resum d'aquesta devoció. Es curiós el cas d'un mallorquí, salvat d'un naufragi per la intercessió de la Verge, el qual portà a Montserrat com a ex-vot una taula pintada amb la imatge de la Madona i de l'Infant. Els monjos, en registrar el miracle, la qualificaren, cosa inconsueta, de «pintura meravellosa.»

⁶ Es prou coneguda l'estada durant vint dies a Mallorca del diplomàtic eclesiàstic Virgili Bornati, «pro arte generali magistri Raymundi Lulli habenda». Restà a Palma dels últims de juliol als principis d'agost del 1458. En un viatge anterior, Bornati passà tres dies a Montserrat. Es probable una segona anada al monestir, en tornar de Mallorca, durant els molts dies que restà a Barcelona mentre esperava de conversar amb Joan II. Les lletres reials comendatícies no foren datades fins el 3 de desembre del 1458. Per la bibliografia dels viatges del brescià Bornati, consulteu: FARINELLI, A., *Viajes por España y Portugal*, I (Roma 1942) 133-134. Cal advertir però, que la *Rivista di scienze storiche de Pavia*, en la qual P. GUERRINI començà a publicar el diari de Bornati, terminà el 1910 amb el volum VII. L'última part del viatge ha restat inèdita.

Mossèn Pere Posa, per a l'Escola de la ciutat comtal i, en general, per al lul·lisme, representà molt més que un simple impressor, llibreter i fins editor d'obres de Ramon o de De Guí. Les seves relacions amb l'Escola foren d'ordre cultural. Per a algunes edicions cercà correctors tan qualificats com el cistercenc Gabriel Janer, així com Pere Miquel demanà la col·laboració de Joan Baró, regent de la Càtedra lul·liana de Barcelona.

Amic i relacionat amb els lul·listes balears i barcelonins fou l'ardiaca Jeroni Pau, cosí de l'arxiver Pere Miquel Carbonell, el qual en la curta llista dels homes insignes, coneguts i amics seus, no oblidà els lul·listes Llobet i Desclapés,⁷ i mantingué amistat amb Arnau Descós i amb el regent Bofill. La greu enfermetat de Pau, que l'obligà d'abandonar la ciutat eterna per la comtal, afectà els seus amics lul·listes.⁸ Jeroni Pau estigué en relació amb Montserrat des d'abans del 1460. Vers aquest any escriví unes quantes planes sobre la muntanya, l'església i les ermites, primeres impressions personals conegudes sobre Montserrat, moltes de les quals es convertiren en tòpics, repetits per autors posteriors.⁹

Altre home culte del grup barceloní relacionat amb Montserrat i amb el lul·lisme fou aquell «reverent mestre Aleix, regent les Escoles de Barcelona», corrector del *Regiment de prínceps* d'Egidi ROMA, estampat a Barcelona per Spindeler, el 1480, que era també en l'antiga biblioteca del monestir. Mestre Aleix fou escollit per l'abat Joan

⁷ Del mestre Llobet, CARBONELL transcriví l'epitafi sepulcral i digué d'ell: «compositi logices librum unum et methaphisicae alterum, de iure et regimine libros duos, Epistolasque plures ad diversos; sectatus est opinionem Lullii maioricensis.» De Gabriel Desclapés dirà: «humanitatis quoque studia coluit, qui et celebris viri Lullii conterranei disciplinam sectatus est». Manuel de BOFARULL, *Opúsculos inéditos de Pedro Miguel Carbonell*, II (Barcelona 1865) 238, 242 In: *Colección Documentos del Archivo de la Corona Aragón*, t. XXVIII).

⁸ El 6 de setembre del 1493, des de Valldemossa, Descós escrivia al regent Bofill: «Percontanti mihi de validudine Hieronymi Pauli retulit praestantia tua, adeo male se habere, ut fere nulla spes de ipsius incolumitate haberetur. Ea propter pergratum mihi facies, si me certiozem reddideris quomodo nunc valeat ad quem, si aliquantulum convaluerit, scribam. F. FITA, *Escritos de fray Bernat Boyl*, In: *Boletín de la Real Academia de la Historia*, XIX (Madrid 1891) 342. En el curs d'aquest treball citem aquest Boletín: BAH.

⁹ Transcrivim alguns d'aquests tòpics: «Mons... insulam sedens et nulli contiguus ut Soracte in Italia..., ornis et fraxinis et huiuscemodi arboribus insignitus, medicinalium... quoque herbarum feracior. Aspectus eius amplissimus ut Pyreneis et occidente sole Balearibus terminetur... Ultra montis medium, ara virgini extructa et angustissimum templum; via quoque ascendentibus non exigua laborioso accolarum cultu regisque sumptibus coacta est... Cacumina montis religiosis habitantur viris, quos heremitas appellant; lignisque gradibus et exemptilibus scalis ad pendentia saxa admotis non sine vaste sublimitatis terrore ac casus et periculo adeunt, etc. etc. *De fluminibus et montibus Hispaniarum libellus*». Bibliot. Vaticana, Vat. lat. 2222, ff. 132 v. — 133 v. Cfr. *Hispania illustrata*, II. (Francfurt 1603) 839-840.

de Peralta com a professor de teologia i de predicació a Montserrat. Aleix acceptà, per la devoció que professava al santuari; desitjava, però, obtenir una prebenda en recompensa del seu treball. L'abat ho tramità amb el rei per mitjà, de segur, de Bernat Boil, aquell temps en contacte amb Ferran amb motiu d'una ambaixada a França. El rei acudí al papa; el contingut de la seva demanda li fou procurat o per l'abat Peralta o per l'ermità Boil. Mestre Aleix era qualificat, en la lletra al protonotari Medina, 6 d'abril 1487, de «lector i predicador de vida excel·lent, persona de santa vida i bon predicador».¹⁰

El 1493, en passar Montserrat a la jurisdicció de la Congregació benedictina de Valladolid, no cessaren els contactes lul·lians. L'abat Cisneros i el seu cosí germà, el futur cardenal homònim —protector decidit del lul·lisme— es trobaren a Montserrat.¹¹ L'estada, durant una setmana de l'any 1493, dels dos reis, acompanyats segurament per mestre De Gui, llur capellà, sempre al seguici de la cort, crearia encara més simpaties a favor de les doctrines lul·lianes, ja conegudes al monestir. Les obres genuïnes i no genuïnes de Llull, adquirides en temps de l'abat Cisneros, en serien una confirmació.

El pseudolul·lisme alquímic i astrològic, tan difús el segle XVIè, arribà també a Montserrat. Els seus monjos, aficionats a l'astrologia des del segle XIVè, transcriptors del *Liber completus in iudiciis stellarum*, d'ABEN-ALI-RAXEL i del *Tractat d'astrologia de Bartomeu TRESBENS*, es procuraren al segle XVIè la «*Clavicula Raymundi maiorici in quo omnia quae in opere alchimiae requiruntur aperte declarantur*», i els pseudo TOMAS, «*Tractatus in arte alchimiae, Tractatus de lapide philosophico*» i, encara, «*Tabla de los números pares, Alphabetum mathematicum cabalístico (!), Taula cabalística, Roda de la fortuna... traída de Armenia*», etc.¹²

¹⁰ «El dicho lector y predicador, que se llama maestro Alexo, persona de muy buena vida y de gran ciencia e muy buen predicador». «Ad hunc igitur laborem et ad hoc exercitium [fer de preceptor a Montserrat] partim precibus, partim devotione, adductus est vir quidam, doctissimus in sacra theologia et in predicatione verbi Dei approbatissimus, nomine magister Alexius». A. M. ALBAREDA, *Intervenció de l'abat Joan de Peralta i dels Reis Catòlics en la reforma de Montserrat*. In: *Analecta Montserratensia*, VIII (Montserrat 1954-1955) 68. Citem: AM.

¹¹ «El instrumento que contiene esta capitulación [amb els ermitans] fue otorgado en el monasterio de Montserrat en julio del 1493. Uno de los cuatro testigos... es fray Francisco Jiménez, guardián de La Salceda, el futuro cardenal Cisneros». G. M. COLOMBAS, *Un reformador benedictino: García Jiménez de Cisneros*, In: *Scripta et Documenta*, 5 (Montserrat 1955) 117.

¹² Per al *Liber in iudiciis stellarum*, vegeu la lletra de l'Infant Joan al seu pare. RUBIO y LLUCH, *Documentos...*, I, 246. Per a B. TRESBENS, A. M. Albareda, AM III, 140-141. Encara el veié a Montserrat VILLANUEVA, VII, 145. Per la *Clavicula Raymundi*, C. BARAUT, loc. cit., 367.

Al segle XVIII^è, els monjos atribuïen encara a Ramon Llull un bell tractat d'educació pueril, pulcrament transcrit en un còdex montserratí del segle XIV^è: *Tractatus de decem preceptis legis...* (escrit a València el 1327).¹³

Dos fets documenten explícitament el lul·lisme a Montserrat al segle XV^è: la presència, a l'antiga biblioteca, de les edicions fetes estampar pels lul·listes de l'Escola de Barcelona, i l'estada a la muntanya de l'ermità Bernat Boïl durant els anys dels seus fervors lul·lians.

Heus ací les edicions esmentades:

Ars brevis de Ramon LLULL, estampada a Barcelona per Pere Posa i Pere Brun, el 1481. (Hain 10321; Haebler 378).¹⁴

Ianua Artis excellentissimi magistri Raymundi Llull, obra del prevere Pere DE GUI, Barcelona, Pere Posa, 1482. La segona edició és del 1488. (Haebler 191, 192).

Metaphysica o Opus divinum, de mestre Pere DE GUI, Pere Posa, Barcelona, 1489. (Haebler 196; Reichlin, IV, 1922).

Logica abbreviata magistri Raymundi Llull, edició corregida per l'entusiasta lul·lista, el cistercenc Gabriel Janer, eixida a Barcelona, Pere Posa, 1489. (Haebler 382).

Tractatus formalitatum brevis, de mestre Pere DE GUI, també corregit per Gabriel Janer, i estampat per Posa, Barcelona, 1489 (Haebler 194).

Liber Proverbiorum de R. LLULL, estampat a Barcelona per Pere Miquel, 1493, corregit pel regent de l'Escola de Barcelona, Joan Baró, associat, Joan Font. (Haebler 383).

Liber principiorum theologiae de R. LLULL, impressor Pere Miquel, Barcelona, 1493, corrector, Joan Baró.¹⁵

Disputatio de Conceptione Beatae Mariae Virginis, (V. Bandello di Castelnovo), Sevilla, I. Villagusa, 1498. En l'edició precedent de

¹³ Bibl. Montserrat, ms. I, *Llibre vermell*, 3 v.-118 v. C. BARAUT, loc. cit., 347.

¹⁴ Dom Benet Ribas, arxiver de Montserrat, home docte i minuciós, trameté a R. Diosdado CABALLERO, abans de l'any 1793, i al P. Francisco MENDEZ, abans del 1796, una descripció precisa dels incunables estampats a Espanya existents a l'antiga biblioteca de Montserrat. El primer els utilitzà en: *De prima Typographiae Hispanicae aetate* (Roma 1793) i el segon en la seva *Tipografía Española* (Madrid 1796). Emprem la segona edició, 1861. Són les fonts que donen les edicions lul·lianes a Montserrat.

¹⁵ Aquesta edició, citada per HAIN 10319: «Theologia. Barcinone per Petrum Miquel», ha estat posada en dubte i fins negada per bibliògrafs tan experts com HAEBLER i ROGENT-DURAN. CABALLERO, però, «ex Benedicto Ribas» la detalla, abreujadament, com fa en totes les descripcions: «*Theologia Raymundi Llull*, Barcinone per Iohannem Baró, 1493, in 4.º». No ofereix cap dificultat el Pere Miquel de HAIN i el Joan Baró de CABALLERO. L'un és l'impressor i l'altre el corrector o editor. Es el cas del *Liber Proverbiorum*, (Barcelona, 1493).

Sevilla, 1491, es deia que aquesta obra fou composta «ab egregio viro magistro Raymundo LULL doctore illuminato». (Hain 5603, 10326; Haebler 385).

Aquest important lot d'obres, pràcticament totes les publicades per l'Escola lul·liana de Barcelona, és un argument positiu sobre l'existència d'una corrent lul·lista a Montserrat a la fi del segle XVè, confirmada plenament per la correspondència mantinguda entre el decidit lul·lista mallorquí Arnau Descós i l'ermità de Montserrat Bernat Boil.

Bernat Boil, personatge polimorf, interessant i desconcertant, fou secretari de l'arxiprest de Saragossa i de Ferran, comissari general de les galeres de l'almirall Bernat de Vilamarí, ambaixador, sacerdot, ermità de Montserrat, vicari general de l'orde dels mínims, company de Colom en el seu segon viatge, primer missioner d'Amèrica i superior dels altres missioners, abat del monestir benedictí de Sant Miquel de Cuixà.¹⁶

Bernat pertanyia a la noble família aragonesa dels Boïls. Nasqué vers el 1450, sembla que a Tarazona.¹⁷ La primera notícia documentada, ara coneguda, és del 29 de desembre del 1473. En ella es firma com a secretari de l'arxiprest de Daroca, dignitat de la seu saragossana, Pere Zapata, home de confiança de Ferran.¹⁸ P. Zapata mantingué tota la vida una gran amistat amb Boil. Aquesta circumstància explica potser el seu nomenament com a secretari del rei, des del moment en què Ferran succeí a Joan II.

Boil havia rebut la tonsura, de segur essent molt jove, com s'estilava aquell temps per tal de poder obtenir prebendes eclesiàstiques. De fet, el 6 de maig de 1479, Ferran concedia al seu secretari la rectoria de l'església de Mahó.¹⁹ Tal vegada no fou la primera prebenda, certament no fou la darrera.

¹⁶ No existeix cap monografia completa d'aquest home singular. Per al referent a les relacions amb el lul·lisme cal encara recórrer principalment, si no únicament als treballs, amplament documentats, del P. Fidel FITA, publicats els anys 1891-1892 en els toms XIX i XX del *Boletín de la Real Academia de la Historia*. Citem sempre: FITA, BAH, amb el n. en romà del tom, seguit del n. de les pàgines en aràbic.

¹⁷ Es cert que fou aragonès. En la versió del Llibre de l'abat ISAAC, declara «Pedísteme, señor, en los días pasados el nuestro Abbat Ysach, el qual... en el comienzo de mi conversión, de latino había fecho Aragonés, o si más querrés, Castellano, no daquel más apurado stilo de la corte, más daquel llano...». FITA, BAH XIX, 268. Nat l'any 1450, segons el P. CARESMAR. El mateix Caresmar el suposa fill de Tarragona, Cfr. AM. II, 345, probablement cal llegir Tarassona.

¹⁸ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari Pere Pasqual, any 1473. CARRERES VALLS, *El llibre a Catalunya, 1338-1590*, (Barcelona 1936), 74-75.

¹⁹ En un document del rei Ferran, es llegeix... «fidelem secretarium nostrum Bernardum Boyl... Rectoriam ecclesie ville nostre de Mahoncio, vobis dicto Bernardo

La conversió de Bernat Boïl —probablement repentina i imprevista— cal situar-la entre el 4 de setembre de l'any 1480 i el 16 de juny del 1481.²⁰

Per tal de poder sospesar la influència que Boïl exercí entre els ermitans i els monjos pertocant el lullisme, convé establir la seva situació jurídica i efectiva a Montserrat.

Primer de tot cal precisar, ¿l'ermità Bernat Boïl fou benedictí? La qüestió ha estat molt debatuda. Nosaltres en escriure la *Història de Montserrat*, guiats pel testimoni d'un dels nostres arxivers del segle XVII^è, el qual afirmava haver vist a l'arxiu la cèdula autògrafa de la professió monàstica de Boïl, responguérem afirmativament. Avui, en canvi, la nostra resposta és negativa.

Ara, gràcies a un document, encara inèdit, coneixem amb molta aproximació el text contingut en la cèdula de professió que solien fer els pretendents d'ermità encara que no fossin per Montserrat. El dia 15 de juny del 1326 Berenguer de Palomar féu professió eremítica a mans del bisbe Ponç de Barcelona amb les paraules següents: Jo, Berenguer de Palomar, prometo obediència monacal, segons la Regla del benhaurat Benet, a Déu i a vós, senyor bisbe de Barcelona, i, juntament, castedat i renúncia a la propietat». La citació explícita de la regla benedictina i la facultat atorgada pel bisbe a Berenguer d'ésser ermità a Montserrat o en altre indret honest, asseguren que la fórmula emprada al monestir era molt similar a aquesta.²¹

No cal meravellar-se de la intervenció episcopal. La jurisdicció eclesiàstica sobre els nostres ermitans fou exercida durant molt temps pels bisbes. Així el 1312 un ermità obtenia del bisbat de Barcelona l'autorització de construir un oratori i de celebrar en altar portàtil;

Boyl... conferimus et assignamus...», [6 maig, 1479]. Arxiu Corona Aragó, Reg. 3632, 77-78.

²⁰ L'infant Enric, el 16 d'agost del 1480: «Manam de nostres pròpies peccúnies donar a mossèn Bernat Boyl, secretari del dit senyor rey e conduhidor del dit marítim exercit...» [cent florins d'or]. ACA, Reg. 3812, 90. El 4 de setembre del 1480, el mateix infant Enric fa pagar cinquanta lliures barceloneses a «Bernat Boyl, secretari del dit senyor y Commissari general del dit exèrcit». ACA, Reg. 3812, 99. En aquesta data, doncs, Boil no era encara ermità. El dia 16 de juny 1481, però, en la seva ordenació de sotsdiaca a Barcelona, llegim: «Fr. Bernardus boill, clericus, heremita Montisserati...» Barcelona, Arxiu Diocesà, Reg. *Ordinatorum*, any 1481.

²¹ D'aquest novell document donem els passatges més importants: «...Nos Poncius, Dei gratia episcopus barch., notum facere volumus... fratrem Berengarium de Palomerio... in meis manibus, sub hiis verbis professionem fecisse: Quantum possum, Ego Berengarius de Palomerio promitto obedientiam monachalem, secundum regulam beati Benedicti, Deo et vobis, domino episcopo barch., cum castitate et abdicacione proprietatis... Nos demum eidem fratri Berengario de Palomerio, [concedimus ut], in montaneis Montisserati, seu in alio loco honesto et idoneo nostre diocesis remanere, et habitare valeat». Barcelona, Arx. diocesà, Comm. 1325-1330, f. 43r.

el 1316 a dos ermitans sacerdots fou concedida, per la mateixa autoritat, llicència de confessar-se mútuament i de confessar altres quatre ermitans llecs.²²

El primers anys del segle XVè, l'erecció en abadia del priorat montserratí, modificà notablement les relacions entre el monestir i els ermitans.²³

Per la fusió de monjos i ermitans en una sola família benedictina, caldrà esperar les Constitucions cisnerianes de l'any 1500. No era possible d'arribar a l'unió esmentada sense superar un greu obstacle: la inestabilitat. Fins l'any 1500, l'ermità montserratí podia trencar unilateralment els lligams que l'unien al monestir. La professió, el vot d'obediència, les constitucions, deixaven d'obligar quan l'ermita era definitivament abandonada.²⁴

Bernat Boil féu certament la seva professió anacorètica. Un arxiver, com hem dit, veié la cèdula autògrafa a l'arxiu.²⁵ En llegir: «promitto obedientiam secundum regulam beati Benedicti» cregué, de bona fe, que es tractava d'una professió benedictina.

La professió, però, de Boil, únicament temporal, el deixava lliure d'abandonar aquell estat de vida quan li plagués, i així ho féu. Jurídicament, doncs, l'ermità Bernat Boil no fou benedictí.

De totes maneres, l'haver exercit de superior i de pare espiritual dels ermitans, l'haver intervingut amb zel i eficàcia en tots els afers de l'abadia, tant en el seu redreç temporal com en la seva renovació espiritual,²⁶ durant els dotze anys, en què mantingué el vot d'obediència a l'abat, fan de Bernat si no un benedictí, certament un baró, més que oblat, tan íntimament unit al monestir, que pot ésser considerat, durant aquell període, com un membre de la família montserratina.

²² «Ugo de Cardona..., barchin. vicarius, dilecto in Christo fratri Berengario heremite Montisserati, in predicto ordine, salutem... Nos... quatenus in predictis appendiciis [dicti Montisserrati infra limites diocesis barchin.] ubicumque tibi magis [placuerit]... in loco tamen ad hoc congruo et honesto, oratorium facere valeas, et ibidem in altari portatili missam celebrare... licentiam concedimus». La data és 28 abril 1312. Barcelona, Arx. diocesà, *Comm.*, 1311-1314, f. 18 v. Publicarem en lloc més oportú l'interessant documentació montserratina d'aquest fons.

²³ Dom G. Colombás, op. cit., pp. 114-126-221-228.

²⁴ «Licebat enim illis [els ermitans montserratins anteriors a Cisneros] pristino more ab incepta heremitarum impune pede reducere et denuo ad mundi laqueos et illecebras, non sine animarum discrimine, cui iam pridem bono consilio renunciaverant redire». ALBAREDA, AM IV, 128.

²⁵ Arx. Monts., Anselm PETIT, *Libro de los bienhechores de Montserrat*.

²⁶ ALBAREDA, *L'orazione metodica a Monserrato*, In *Arch. Hist. S. J.*, XXV (Roma 1956) 265-267. A la p. 265, n. 29, ja diguérem que B. Boil no fou benedictí.

La influència de Boil fou gran. La seva conversió, la seva reclusió a l'ermita de la santíssima Trinitat, als 35 anys, aproximadament, quan el seu llinatge, la seva cultura, la seva posició a la cort, la seva amistat amb el rei li asseguraven una carrera brillantíssima, impressionà fonament monjos i ermitans. El seu fervor religiós, el zel per la santificació de les ànimes, s'intensificà encara en rebre, el 22 de desembre de 1481, l'ordenació sacerdotal.²⁷ L'abat de Sant Cugat, Gaufred Sort, Vicari general per delegació de l'abat comendatari Julià della Rovere, el tingué en tanta estima, que l'anomenà superior dels ermitans i li concedí àmplia llicència de confessar i predicar.²⁸

Ignorem el moment precís en què Bernat Boil s'interessà pel lul·lisme, i quan conegué mestre Pere De Gui. No és impossible que llur coneixença s'esdevingués a Barcelona el 1473, quan De Gui acabà d'escriure el seu llibre *Ianua Artis* en aquesta ciutat, on a les darreries del mateix any es trobava, de pas, el futur ermità montserratí. Cap element positiu, però, no justifica aquesta hipòtesi. Tot fa pensar en una conversió al lul·lisme fulmínea, afectiva i efectiva, com la major part de les decisions d'aquest home singular. Sembla que aquesta s'inicià al principi del 1483,²⁹ dos anys després d'entrar a Montserrat. Algun amic lul·lista el posaria en comunicació amb mestre De Gui, tal vegada amb motiu de la greu persecució que aquest sofrí, precisament el 1483 per causa de la seva obra *Ianua Artis*. La decidida intervenció de Boil tingué potser un pes determinant a la Cúria romana, la qual sentencià finalment a favor de l'ortodòxia d'aquest llibre.

²⁷ Bernat Boil, ja ermità de Montserrat, rebé a Barcelona el subdiaconat el 16 de juny 1481, segons hem vist, el diaconat el 22 de setembre i el presbiterat el 22 de desembre del mateix any. Rebé el subdiaconat junt amb un monjo de Montserrat, i el diaconat amb el mateix i amb Andreu Sagrera beneficiat del monestir. Tots tres: «de licentia sui abbatis». Barcelona, Arxiu diocesà, *Reg. ordinatorum*, no foliat, sota l'any 1481.

²⁸ «Dilecto nobis in Christo Fr. Bernardo Boil, presbitero heremitae, superiori heremitarum... Montisserrati... licentiam tibi et facultatem audiendi confessiones...» El document, comunicat per l'arxiver B. Ribas al P. Caresmar, fou publicat per FITA, XIX, 223.

²⁹ Per bé que el P. FITA estudià molt la cronologia de la correspondència boiliana, resten bastantes dates a precisar. FITA datà la primera lletra de Descós a Boil: «(Enero?) 1484», en la qual li deia: «Scio enim, ut mihi retulit magister Petrus Daguinus..., te ad se scripsisse quasdam litteras». FITA BAH, XIX, 298. Nosaltres, però, sabem que De Gui estava a Roma a les darreries del 1483 i fins molt avançat el 1484. Naturalment, podia haver escrit a Descós des de Roma anunciant-li la lletra de Boil, però Descós res no diu a l'ermità de la persecució contra De Gui com farà més tard. Tot fa suposar que la lletra de Boil a De Gui, avui perduda, fou datada abans de l'octubre del 1483.

Es prou coneguda l'actuació de l'inquisidor mallorquí, Guillem Caselles, a Roma, contra la *Ianua Artis* i a favor de la tesi defensada, en general pels dominics, que, sense el pecat original, la segona Persona de la Trinitat no s'hauria encarnat, tesi contradita, entre altres, per R. Llull i els seus deixebles. El P. Diago publicà el document pontifici d'aprovació d'aquesta tesi.³⁰ Un altre document de Sixte IV, encara inèdit, adreçat al bisbe de Mallorca, permet de seguir el procés contra el llibre de De Gui.

Sixte IV escrivia al bisbe de Mallorca, Avellaneda: Ens ha estat mostrat un petit llibre —habent sua fata libelli— escrit per un tal Pere De Gui, intítulat *Ianua Artis*, i comença: «En el nom de Jesús». En el qual, de manera nova, hom parla de la producció de totes les coses, fins i tot de les Persones Divines. Nós hem encomanat a alguns cardenals —podem precisar que foren: Oliveri Carafa, Joan Acimboldo, Jordi da Costa, Gabriel Rangone— d'examinar-lo acuradament. Aquesta obra conté moltes proposicions falses, errònies i algunes de suspectes contra la fe. Proposicions que ja de molts anys ençà han infectat moltes ànimes a Mallorca. Per la qual cosa et manem que citis l'autor d'aquest llibre, Pere De Gui; dintre seixanta dies de la cita, caldrà que es presenti, sota pena d'excomunió, als cardenals esmentats. De més a més en un temps raonable et faràs lliurar tots els exemplars d'aquest llibre actualment existents al regne de Mallorca, i els retindràs en poder teu, fins que et fem comunicar llur destinació definitiva, etc.³¹

³⁰ F. DIAGO, *Historia de la Provincia de Aragón de la orden de Predicadores* (Barcelona 1598), 60-61.

³¹ «Venerabilis frater salutem etc. Fuit nobis exhibitus quidam libellus per quendam Petrum de Guy editus. Ianua Artis intitulus, qui incipit: In nomine Jesu, in quo nititur, quodam novo modo, tradere productionem rerum omnium extenditque vires suas ad usque productionem personarum divinarum: quem per aliquos ex venerabilibus fratribus nostris Sanctae Romanae Ecclesie cardinalibus diligenter examinari fecerimus. Et quia propositiones continet falsas et erroneas, ali-integritati fidei suspectas, quibus iam a pluribus annis apud Maioricas animos infecit plurimorum; cupientes itaque ex debito nostri pastoralis officio... fraternitati tue precipimus quatenus dictum Petrum de Guy huius tractatus auctorem nostra auctoritate cites personaliter compariturus, infra terminum sexaginta dierum a die intimationis per te ei faciende computandorum, coram illis venerabilibus fratribus nostris S.R.E. cardinalibus, quibus fidei causas commisimus conoscendas; ac sub excommunicationis sententia omnes copias prefati libelli per totum Maioricarum regnum communicatas, infra certum terminum tibi presentari mandes, quas per te volumus asservari donec quid de eis agendum sit per nos fuerit ordinatum. Et si forsan, quod absit, prefatus Petrus comparere neglexerit, vel qui huiusmodi copias habent eas noluerint presentare, contra illum tamquam de fide suspectum et contra inobedientes tamquam contra fautores ut procedas volumus et mandamus. In contrarium facientes, etc. Datum Rome die xii septembris 1483 anno xiii^o Grisu». Arx. S. Vat., *Arm.* XXXIX, n. 16, 20-21. Adreçat al bisbe de Mallorca Didac de Avellaneda.

L'inquisidor Caselles havia triomfat plenament. Curà de fer arribar el document pontifici a mans del destinatari al més aviat possible, i de difondre la nova en els ambients interessats: motiu de joia per als anti-lul·listes, i d'aclaparament per als deixebles i amics de Pere De Gui. L'únic consol era l'esperança d'una possible revenja. De fet Sixte IV no havia condemnat *Ianua Artis*; volia de primer que els jutges escoltessin l'acusat.

Boïl, des de Montserrat, escrivia a aquest propòsit que una victòria personal de De Gui a Roma fàcilment eliminaria «omnia venena que per Hispaniam disseminata sunt» contra els lul·listes.

De Gui, amb alguns dels seus amics, empenyé el viatge a la ciutat eterna a l'octubre o al novembre del 1483. Els ambients lul·listes de Barcelona i de Palma restaren en gran ferment, àvid tothom de saber notícies sobre el procés romà. Aquestes eren escasses i, de vegades, contradictòries. Mentre Descós escrivia a Boïl que confiava en un pròxim retorn del mestre, ja arranjats els seus afers, Boïl li deia que caldria escriure molt llarg sobre el particular; ell ho havia encomanat al portador de la lletra.³²

Els lul·listes estaven segurs que la ràpida victòria a Roma de l'inquisidor de Mallorca fou deguda a poderoses influències; si aquestes mancaven a De Gui, difícilment hom podria confiar en un seu triomf. El personatge més influent al qual podien recórrer era Ferran el Catòlic. Per arribar fins al rei i decidir-lo a escriure al papa i als quatre cardenals ja anomenats, hom no trobà millor intermediari que Bernat Boïl exsecretari de Ferran, entusiasta de la doctrina de Ramon Llull i admirador fervent de mestre Pere De Gui.

L'ermità de Montserrat acceptà de grat la missió i assabentà els amics lul·listes que faria tots els possibles per tal d'obtenir les recomanacions reials.³³

A l'abril de 1484. Boïl tingué una excel·lent avinentesa per a informar el rei de l'ambaixada a favor de De Gui. Ferran II, que es trobava a Tarassona amb motiu de les Corts del regne d'Aragó, otorgà fàcilment el favor demanat pel seu antic secretari, present a les Corts. Aquest potser reprengué el seu antic ofici per uns moments, i redactà o dictà ell mateix les lletres de recomanació. De totes maneres

³² Descós a Boïl [febrer 1484?]: «De magistro Daguino certiolem te facio hac prima futura aestate, negotio ad votum completo, ut veniet». Boïl a Descós: «De rebus reverendi Magistri multa scripturus eram... Crede huic quaedam meo nomine referenda». FITA, BAH XIX, 294, 296.

³³ Boïl a Descós: «Ego enim pulcherrima initia communis Praeceptoris nostri, regiis litteris ad Summum Pontificem et ad reverendos cardinales, quoad potero illustrare conabor». FITA, BAH, XIX, 298.

sabem de cert que partiren de Tarassona cap a Roma vers el 20 d'abril de 1484.³⁴

Amics i deixebles de mestre De Gui restaren esperançats i molt agraïts a Boïl en saber la seva intervenció. Arnau Descós li escrivia: «Ago tibi ingentes atque immortales gratias». Ell refusà aquests elogis amb elegant modèstia. Penso —deia— que aquestes missives no serviran de res. El mestre triomfarà amb la força de les seves raons i de la veritat, no per recomanacions dels poderosos. Més aviat temia que el prestigi del mestre i l'interès per la seva doctrina no el retinguessin a Roma.

Si arribès, però, aquest cas, altres lletres del rei el desarrrelarien de la ciutat dels papes i el restituirien als deixebles i admiradors de les Escoles lul·listes de Barcelona i de Palma.³⁵

La *Ianua Artis* rebé finalment l'aprovació de Roma abans de la fi de l'any 1484. La mort de Sixte IV, 12 d'agost, la retardaria; les lletres obtingudes resultaren, però, eficaces.

Boïl mantingué sempre intacta la veneració per mestre De Gui. Res no tindria d'estrany que els seus grans elogis a la cort dels reis, els decidissin a anomenar-lo llur capellà, càrrec efectiu que conservà fins a la mort, l'any 1500.

El juny del 1488 s'havien trobat a Saragossa. Boïl, finalment, escoltà l'autor de *Ianua Artis* en dues lliçons, present, potser, Isabel. No li passà per alt l'estima de la reina pel mestre ni el gran nombre de barons assenyalats que cercaven la seva amistat. Judicà que el seu propi profit no seria mediocre amb tant bon preceptor. Temé, però, per la seva vida, ja afeixugada pels anys i pels molts treballs.³⁶

De Gui, enllaminat, sembla, per la inesperada fortuna de viure a la cort, i amargat per les greus persecucions sofertes a l'Illa, no volgué reprendre la càtedra de Mallorca malgrat les insistències dels seus amics. Arnau Descós, pel febrer del 1488, escrivia: «moltes lletres vos he adreßat amb l'intent de desarrapar-vos d'aquest vesc enganxós que és la demora real». Tot fou inútil. De Gui preferí de restar amb els reis.

³⁴ Boïl a Descós: «Quod autem communem praeceptorem atinet, litteras in eius commendationem expediemus; iamque expeditae fuissent ac missae, nisi nos Maioris Hebdomadae vacationes impedissent... Quare omnino litterae expedientur et mittentur per primum tabellarium». FITA, BAH XIX, 301.

³⁵ Els textos respectius es troben en el mateix tom XIX, pàgines 298, 301, 302, 305, 310.

³⁶ «...a Praeceptore quoque nostro [De Gui], quum Caesaraugustae ageremus, libellum quem *Ianuam Artis* appellant, in illo Curiae strepitu, etsi bis, cursim tamen audisse, ita ut tantum degustaverim...» etc. FITA, BAH, XIX, 322.

Des d'aquest moment cessen les seves relacions amb Descós i amb Boil. El 1489 l'ermità de Montserrat escrivia: «Des de la mort del bisbe [Avellaneda] res més no he sabut del mestre De Gui. Desitjo que aquest ancià baró, òptim i eruditíssim, frueixi ja de pau, com ho demano al Senyor».³⁷

La doctrina de Ramon Llull interessava Bernat Boil com un mitjà per atansar-se a Déu. Convertit de fresc, decidit a passar la vida en contemplació, la metafísica no li deia gran cosa. Descós intuï aquest estat d'esperit, i des de la primera lletra li fa saber que «l'Art lulliana permet de penetrar en el coneixement de moltes coses. De més a més, els seus cultors, com ell sap per experiència, s'allunyen dels vicis, i, íntimament units amb Déu, menyspreuen virilment riqueses, honors i tota mena de delectacions nefandes. En l'oblit de les coses moridores es lliuren a la contemplació del Creador i de les seves obres. ¿Existeix res tan dolç com entendre Déu, ni res tan joïós com contemplar les altes veritats?» etc. A Boil, se li descloïen nous horitzons. Creia en les afirmacions del seu corresponent, i «anhelava ja —deia— d'assaborir quelcom d'aquesta Art suavíssima, guaridora de la ment malaltissa, donadora de salut perpètua, propícia a intuir la claredat de la llum divinal».³⁸

Quan, però, davallat d'aquestes altures lluminoses, obria l'*Ars brevis* o la *Ianua Artis*, no reeixia a descobrir-hi les meravelles tan ponderades i d'ell tan desitjades.

Arnau Descós, esperit fi i intuïtiu, endevinà aquestes insatisfaccions. «No t'ofenguin —li escrivia— l'estil descurat, poc llimat, desguarnit, de les obres de Llull. Pensa que aquesta Art, divinament infusa, ha estat inventada de poc i, com a cosa novella, li calen termes novells per expressar-se, termes que d'antuvi et semblaren grossers. De totes maneres si la lectura de les obres de Llull no és tan seductora com la de Ciceró, Quintilià o Virgili, deturem-nos en la fruïció de la majestat i sublimitat dels pensaments, més que en l'elegància de les paraules».³⁹

³⁷ Boil a Descós: «Post Reverendi Episcopi obitum, de Magistro Daguino nihil certe quid ageret habui. Cupio illum optimum senem et virum eruditissimum iam dudum quiete frui; quodque ut fiat Deum immortalem precor». FITA, BAH XIX, 326.

³⁸ Vegeu aquests dos textos en BAH XIX, 293.

³⁹ Descós a Boil: «Quaeso non te offendant si qua minus compta, pollita atque ornata in ipsa compositione Raymundi tibi videbuntur...; quum Ars ipsa sit quaedam nova inventio, divinitus infusa, idcirco novis indiget vocabulis...» etc. FITA, BAH XIX, 319.

No era precisament el llatí bàrbar que mortificava l'humanista Boïl; la seva dificultat naixia de no comprendre clarament el text. Cosa freqüent, com sabem ja en vida de Ramon i en els temps de més intens fervor lullista del segle XVè. Recordem l'inici de la inscripció tombal de mestre Joan Llobet:

«Terrea Ioannis tenet hic lapis ossa Lubeti
Arte mira Lulli nodosa enigmata solvit».⁴⁰

L'ermità Bernat Boïl comprengué des del primer instant la necessitat d'un mestre que li desnusés aquells enigmes. Ja en la primera lletra feia saber a De Gui «el seu gran desig de lliurar-se a l'estudi de la doctrina de Lull; li calia, però, un professor».⁴¹ L'autor de *Ianua Artis* restà molt impressionat per aquesta lletra. Sembla que havia mig pensat de passar una temporada a Montserrat per a ésser-li preceptor de lulisme.

«Molt vaig témer —escriurà Descós al nostre ermità— que mestre De Gui, per causa teva, no abandonés els hàlears i els molts forasters deixebles seus. Per la meva part estava decidit a seguir-lo allà on fos. Mentrestant, si tan gran és el teu ardor —continuava Descós— pera estudiar i comprendre Ramon, vina aquí, a Mallorca, entre nosaltres».⁴²

Boïl, sempre amb la preocupació i el desig d'ésser instruït en l'Art de Ramon, acceptà la invitació. A punt de passar la mar, una ambaixada a França, que li confià el rei Ferran, féu fracassar la seva anada a Mallorca.

Es remarcable la insistència a voler ésser un dels deixebles lullistes. Els té en gran consideració. Escriurà a Descós: «Encomana'm als teus condeixebles»; i més tard: «Penso sovint en la teva oferta; em seria cosa molt plaent de venir a Mallorca per veure't i veure juntament els professors d'aquesta doctrina santíssima».⁴³

⁴⁰ M. de BOFARULL, *Opúsculos inéditos de P. Miguel Carbonell*, II (Barcelona. 1865) 239.

⁴¹ Descós a Boïl: «quum praesertim eum [De Gui] certiore fecisti de tua ipsa voluntate erga doctrinam nostri Divi Raymundi, cui libenter, ut ais, operam dedisses, si opportunitatem praeceptoris habuisses». FITA, BAH XIX, 292.

⁴² Descós a Boïl: «Quam ob rem [el desig de part de Boïl de tenir un preceptor] valde timui ut praedictus Deguinus, gerens tibi morem, nobis Balearibus et aliis quampluribus advenis magnum deserendo detrimentum afferret, tametsi ego, praecognita utilitate dictae Artis decreveram ipsum, quocumque ivisset, sequi...». «Sed si tantus amor est tibi... ad artem divi Raymundi adispiscendam, veniat [tua Paternitas] ad nostram Balearem». FITA, BAH, 292, 302.

⁴³ De Boïl a Descós: «Saepe promissa tua, mente volutavimus; non tam ut haec facilius vitare possimus, quam ut te cacterosque istius sanctissimae doctrinae professores aliquando viseremus, degustaturi aliquid istius suavissimae Artis...» etc. «Vale; et nos simul [eum]? omnibus amicis condiscipulisque tuis commendatum facito». FITA, BAH XIX, 300, 302.

En la solitud de la seva ermita, Boïl llegí i estudià les obres de Llull i de De Gui, sense esperar la presència d'un preceptor per iniciar els seus estudis lul·lians. Tenia a disposició les obres ja citades, impreses a Barcelona. Conegué de més a més els títols i algun fragment del *Liber Proverbiorum* i *De Consolatione eremite*.⁴⁴ No es fàcil que tingués a mans el *Libre de Contemplació*, l'obra de Ramon més adient a l'estat del seu esperit, pera molts capítols del qual no hauria freturat de tenir preceptors, com no li calgueren pera entendre sant Agustí o les homilies de l'abat Isaac de Nívine per ell traduïdes. De totes maneres els seus contactes personals amb lul·listes de Barcelona, amics de Montserrat, necessàriament relacionats amb ell durant els mesos de la greu persecució contra De Gui, li serien de gran utilitat.

Coneixem també una trentena de lletres que anaren de Mallorca a Montserrat o de Montserrat a Mallorca. Un nombre considerable de «tabellarii» feren a mans de Boïl i de Descós aquesta correspondència. Sovint llurs noms són omesos. De vegades, però, s'entreueuen amics comuns, homes de confiança: «m'ha portat les teves lletres el mateix que et durà les meves»...; «creu el que ell et dirà de part meva». Coneixem alguns noms: «El nostre comú amic, Egidi, portador de la present, t'explicarà la resta». «El nostre Roig (Mateu?) m'ha dut les teves lletres».⁴⁵ Per bé que establiren contactes entre l'Illa i la muntanya, podem deixar de banda el corresponents: Miquel Ferrà, el regent Bofill, Jeroni, nebot de l'ermità, figures marginals en el cas nostre.

El correu méu representatiu fou un francès, nomenat Joan; un dels estrangers que vivia a Mallorca per tal de seguir les llissons de mestre De Gui. Acabat el curs 1482-1483, alguns d'ells restaren a l'Illa, tot esperant el retorn del preceptor.

Joan era un dels deixebles més aprofitats de l'escola lul·liana de Mallorca. Descós el trameté a Montserrat. En la lletra a Boïl li deia: «Posat que els teus afers t'impedeixen sempre de venir a Mallorca, com tu desitjaries, et trametem el nostre condeixeble Joan, francès, molt competent en la doctrina de Ramon. Ell podrà ensenyar-te la

⁴⁴ Descós a Boïl: «Quod argumentum etiam probare videtur Divus Raymundus in suis *Proverbiis*, dicens: voluntati quod non sufficit unus Deus», etc «Nam ut de *Consolatione eremite* noster Raymundus ait, si cecideris, o eremita, in tentationem contra articulos fidei, si sacram non praestas theologiam.... FITA, BAH XIX, 304, 319.

⁴⁵ Boïl a Descós «Reddidit mihi tuas litteras, qui has ad te perlaturus est... addidit his quaedam tuo nomine quae ei demandaveras mihi referenda». «Caetera ex Aegidio, amico nostro, qui has a te perlaturus est, intelliges». De Descós a Boïl: «Vir optime, perlectis tuis litteris, quas novissime noster Rogius mihi reddidit...». FITA, BAH XIX, 297, 302, 306.

seva *Art*». L'ermità l'acollí afectuosament; en rebé una òptima impressió. Encara que no pogué exercir el seu mestratge, car calgué a Boil deixar aviat Montserrat per Tarassona, el contacte i fins l'amistat foren ja establerts. L'ermità recordarà sovint Joan, el nomenarà senyor amic, baró excel·lent.⁴⁶

No és impossible que per mitjà d'aquestes relacions l'antic secretari del rei Ferran pervingués a conèixer i fins a posseir, en exemplars manuscrits, altres obres de Ramon de caràcter prevalentment místic; de totes maneres era l'*Art* de Ramon que interessava directament, per no dir exclusivament, les Escoles barcelonina i mallorquina. Altres escrits podien ésser llibres de lectura, en gran part entenedors; l'*Art* era el llibre fonamental d'estudi, d'escola, per a la comprensió del qual el preceptor era indispensable. Esser lul·lista, en aquell temps, significava seguir la doctrina de Llull continguda en la seva *Art*, en totes les seves manifestacions.

Així, Arnau Descós en desitjar que Boil esdevingués un excel·lent lul·lista, li encomana únicament d'estudiar aquesta *Art*. Es fàcil espigolar en llur correspondència frases com aquestes: «t'encomano i et recomano d'aprendre l'*Art* del nostre diví Ramon i... fes-me saber amb quin fervor, amb quin treball i diligència t'exercites en aquesta art. El meu més íntim desig és veure't excel·lir entre els lul·listes, sobre tota mesura. Lliura't a aquest estudi amb totes les teves forces i amb tots els teus sentits, per tal que les lloances que tu i els altres deixebles tributem a mestre De Gui, ell mateix i tots nosaltres puguem, amb justícia, referir-les a tu».⁴⁷

En l'ermita montserratina l'antic secretari del rei Ferran cercava de posar en pràctica les insistents recomanacions del seu amic mallorquí. Aquest s'informava amb molta joia de l'aplicació de l'ermità, i se n'aprofitava per a estimular-lo encara més: «Continua l'estudi

⁴⁶ Descós a Boil: «Mittimus ad te Ioannem Gallum, condiscipulum nostrum, praestantem doctrina Raymundi, virum qui te edocere ipsam Artem Raymundi poterit». Boil a Descós: «Caetera ex domino Ioanne amico nostro, intelliges, qui, propter nostrum insperatum discessum, onus ad te scribendi recepit». Boil a Descós: «Dedi ad te ex Barchinona litteras...; paucis tamen tuis, quas ille bonus vir Gallus mihi reddidit, satisfeci». FITA, BAH XIX, 296, 298, 299.

⁴⁷ Descós a Boil: «Nunc itaque, dumtaxat te moneo atque cohortor ut hanc Artem [Divi Raimundi] addiscas». «Quum in tua epistola demonstras tuum magnum desiderium... addiscendi Artem Divi Raymundi, quapropter a te missimus Ioannem Gallum ad praestantem doctrinam...; «...gratias ago Deo, qui tibi hanc mentem dedit ut Artem Divi Raymundi adiscas...» «Quaeso igitur certiore me facias quo studio, opera ac diligentia in hac ipsa nunc te exerceas. Tanto enim desiderio meus flagrat animus, te scilicet videre inter lul·listas excellentem atque praestantissimum, ut vix possit enarrari...» etc. FITA, BAH XIX, 293, 223, 224.

de l'*Art* de Ramon amb l'ardor d'esperit amb què ho fas quotidiana-ment, per tal de reeixir-ne doctíssim».⁴⁸

No sabem en concret quins foren els progressos aconseguits en l'estudi de l'*Art* lull·lià per l'aspirant deixeble, sempre a la recerca d'un mestre. Ignorem també la concretització d'aquest lul·lisme i el grau de la seva penetració en l'ambient culte de Montserrat.

La presència, però, de les obres de Ramon Llull estampades per l'Escola de Barcelona, abans, durant i després de l'estada del nostre ermità a la muntanya; les relacions mantingudes entre els monjos i lul·listes o amics llurs de Barcelona —coneixences i contactes esdevinguts més freqüents durant el procés de mestre De Gui a Roma— les anades al Santuari de portadors de lletres de Mallorca, alguns d'ells experts en l'*Art* de Ramon, als quals calia pernoctar al monestir, i especialment els fervors lul·lians de Bernat Boïl, mantiguts actius i efectius durant un decenni, permeten d'assenyalar l'existència del lul·lisme a Montserrat a les darreries del segle XVe.

CARD. J. ANSELM M. ALBAREDA
Stato-Città del Vaticano

⁴⁸ Descós a Boïl: «Tu igitur cura ut in hac ipsa Arte [Raymundi], quam flagranti animo quotidianis litteris efflagitasti, quam doctissimus evadas». FITA, BAH XIX, 297.